

Németh Gábor

»ÁTÉLNI ÉS ELVISELNI«

Györe Balázs: Mindenki keresse a saját halálát

M időn ezt írom, az ég szomorú, szürke pokróc, a rádióból egy hiszterikus hang rikácsol a köztársasági elnök úr feltételezett személyiségzavaráról. A Jó Ég és az Ország. Nem túl vigasztalók. Egy fényképet támasztottam a virágcserephez. Fekete-fehér. Az Astoriában készült, 1985. május 15-én. Bő hét esztendő.

A fényképen Ottlik gesztikulál, a jobb keze az egyik híres zakó zsebében, lekerekített gallér és tökéletes nyakkendő, a bal keze bemozdult, kinéz a képből, valakire, az akkor alakuló Örley Kör tagjai közül. A balján Erdély Miklós, felnevezett Ottlikra, az arcán szeretet, kíváncsiság és az a bizonyos írónia, eléggé hiányzik mostanában. A háttérből egy fiatal férfi figyelőli őket. A keze félig takarja az arcát, talán a szakállát simítja meg, amelyben akkor, a fénykép idejében, azt hiszem, még nem voltak fehér szálak. Györe Balázsnak hívják.

Ottlik Géza meghalt. Erdély Miklós meghalt. Meghalt Heckerle László, akinek a könyvéből kimásoltam a dátumot. Egy dosszié van még az asztalomon. Györe Balázs kézírata. MINDENKI KERESSE A SAJÁT HALÁLÁT. A budafoki papírgyárban készült dossziéra címkét ragasztottak. Szerb Antalné részére – ezt írta Györe Balázs, gondosan formált fekete betűkkel, a fehér címkére. Aztán áthúzta, hisz visszakarta már a dossziét. Ez a példány van nálam. A margón Szerb Antalné ceruzával írt megjegyzéseivel. „Durva, sértő hibát nem talált Szerb Antalné a kéziratban” – írja Györe Balázs az ötvenkilencedik oldalon. A könyv első része ugyanis Szerb Jánosról szól.

Dr. Szerb János költő volt és tibetológus, és 1988-ban, harminchétféle éven öngyilkos lett. Évek óta nem élt már Magyarországon, Bécsben vetett véget az életének. „CSAK ENNYI: ELLEN”. Ez Györe Balázs írásának a címe. Idézet, Szerb János verséből. Szerb János meghalt, 1988-ban, Bécsben. Mindenki keresse a saját halálát. Ezt a mondatot Szerb Antal írta, az *Utas és holdvilág*-ban. Szerb Antal meghalt.

„Stanisław Grochowiak meghalt. Miron Biazoszewski meghalt. (S napokban kétségbeesetten kerestem a verseskötetét, tűvé tettem érte az egész lakást. Nem találtam.) Kerényi Grácia meghalt. Autóbaleset áldozata lett. Szerb János meghalt. Öngyilkos lett. (Sohasem fogom megtudni, hogy miért kellett volna óvakodnom Kerényi Gráciától.) Benny Goodman meghalt. Emil Laine eltűnt. Meghalt Szczepan édesapja is. Öreg volt. És meghaltak azok a prózaírók is, akiket a barátom lenyelve fordított.

(Gulyás János is meghalt. Prózaíró volt. Szerettem. Tőle kölcsönöztem azt az idézetet, amit mottóként írtam a kéziratom elé 1977-ben, BÉLATELEPEN: „Jobb, ha örültek vagyunk. Örültek, buták, gyerekek. Ez már megoldás.”) – írja Györe Balázs könyvének utolsó oldalán.

Kritikát kelene írnom erről a könyvről. Úgynevezett irodalmi kritikát. Napokat töltöttem vele. Háromszor olvastam el a kéziratot. Nem tudok kritikát írni. Nem tudom megmondani, mi a jó és mi a rossz. Nincsenek szempontjaim. Eltöltöt-

FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

tem vele néhány napot. És a tegnapi a szerzőjével. Egymás mellett ültünk. Egy teljes napig. A Magyar Írók Szövetségének közgyűlésén. Nem sokat beszélünk. Régóta nem láttam. A szakálla jóval rövidebb most, mint a fénykép idejében. Rövid és majdnem fehér. Ezek nem irodalmi kritikába illő mondatok. Én nem vagyok kritikusnak való. Szerettem ezt a könyvet. Jó volt üldögelni a szerzőjével, ülni, hallgatni, és néha kérdezni valamit. Mintha barátok lennénk. pedig, ha kérdeznék, azt mondaná, nem vagyunk azok.

(„A barátságot nagyon komoly dolognak tartottam és tartom ma is. A barátommal mindennap találkozom. Mindennap akarom őt látni. Ha van dolgunk egymással, ha nincs. Akkor is találkozom vele, ha már mindent megbeszéltünk. Ha csak unatkozni tudunk együtt, akkor is. Együtt unatkozunk. A barátság nagyon unalmas és időigényes. Együtt ülünk, hallgatunk és unatkozunk. Ez a barátság.”)

Nincs időm. Ha ez a barátság, nincsenek barátaim. Ha ez a barátság, már nincsenek barátságok. Ha ez a barátság, akkor már soha nem is lesznek. Nagyon szívesen tiltakoznék. Nagyon szívesen sorolnám az érveket, hogy hogyan mégis, ha nem így. Nincsenek érveim. Györe Balázsnak igaza van. Nagyon régóta nem olvastam ilyen szomorú könyvet, mert a *szomorúság ebben a két írásban az igazság formája*.

A fontos dolgok általában nagyon régen történtek, idézi

Györe Balázs az *Utas a holdvilág-ból*. Nagyon régen ültünk már az Astoriában. És akkor is csak szerdánként szakítottunk rá időt. És néha, egy-egy másik napon, ha fontos dolgunk volt. A fontos dolgaink. Lapot akartunk csinálni. Úgy gondoltuk, lapot kell csinálni. Például 1988. október 20-án, csütörtök este, 8 órakor. Ültem az Astoriában, a többiekkel, és vártam a szerkesztőtársamat. Készt. Voltunk néhányan, akik nagyon nem szerettük, ha valaki elkésik, amikor „fontos dologról” van szó.

„Közel álltunk már ahhoz, hogy megjelenjen folyóiratunk első száma, amiért éveken át rengeteget harcoltunk, és aminek sikeréhez nagy reményeket fűztünk. Késésben voltam. A virágüzlet aajtájához húzódtunk, mert esett az eső. Váltottunk néhány mondatot. Szerb Jánosra terelődött a szó. Gyöngyi nem tudta még, hogy meghalt. Kikotyogtam. Kicsúszott a számon, nagyon ügyetlen megfogalmazásban (amit én is csak nemrég hallottam valakitől, és kezdetben nem akartam elhinni), hogy Jancsi meghalt. Öngyilkos lett. Így rendeltetett: Gyöngyinek tőlem kellett megtudnia a halálhírt. Sírva fakadt. Ömlöttek a könnyei. Testét éppen úgy rázta a zokogás, mint az esküvője napján, a cukrászdában, fenn a Várban. Nem segítettem. Az eső rákezdte. Zuhogott. Gyöngyi belekapaszkodott a karomba. Megszorította. Arra kért, ne hagyjam egyedül. Félt. Kérlelt, hogy menjek vele. Sírt. Magára hagytam. Nem segítettem.

Szégyenkezve vallom be, hogy fontosabb volt számomra aznap este az az átokverte folyóirat, mint Gyöngyi, mint Gyöngyi gyásza, fájdalma. És milyen különös! Számomra a folyóirat jelentősége az eltelt két év alatt semmivé foszlott. A második szám megjelenése után kiléptem a szerkesztőségből.”

Még előbb fölhívta Hajas Tibor testvérét. Hajas Tibor meghalt. Egy kéziratát szerettük volna közölni, a család hozzájárulására volt szükségünk. Nem sikerült. Egy kicsit ültünk még Márton Lacinál, Kukorelly Endre, Györe Balázs és én. Balázs akkor jelentette be, hogy nem csinálja tovább. Késő este lett. Ültünk, teáztunk és hallgattunk. Vártuk, hogy Márton Laci befejezze a mesét a másik szobában. Grimm-meséket mondott, fejből, a gyerekeknek. Aztán elindultunk, haza, mindenki egyedül. Mintha esett volna a hó. Nem emlékszem pontosan. Mindig bajban voltam az emlékezettel. Balázs pontosan emlékszik. Tudja, hogy 1972 őszén, Szerb Jánoséknál kilötykölődött a tea. Emlékszik egy feldőlt dobostortaszeletre. Egy szürke lábosra, amiből Szczepan Woronowicz itta a tejet, egy varsói elmeegógyintézet konyhájában, 1977 júniusában. Emlékszik a varsói kávéházra, Gyöngyössy Katalinra a *Nyár a hegyen* című filmből, a Szovtranszavto buszaira, üres poharakra, harminczlotys csokoládéokra. Szentjóbóra, az „underground selyemfiúkra és sikerpalikra”, egy levélre.

„Még mindig élünk – írta Péter a levelében. Harmincévesek

lettünk. Betöltöttük a harmincötöt. Túljutottunk életünk felén. Negyvenévesek lettünk. Még mindig élünk. Gyerekeink vannak. Nem lettünk bölcsőbbek. Gyerekek maradtunk, védtelennek és elesettnek. Hiába lettünk negyvenévesek. Nem érünk vele semmit. Nincs különösebb mondanivalónk. Nincs olyan tapasztalatunk, amit érdemes lenne közölni. Mégis sok minden van ebben a negyven évben. Elnyűtt bőrkabát és pusztuló barátság. Sok-sok füstszűrő nélküli cigaretta. Nyelvtanulás. Séta a Margit hídon – át Budára. Sok minden beletartozik. Kiszóródott a dohány a zsebünkben. Kiszáradt tollbetétek. Egy mondat, amibe belekapaszkodtunk. Annyi minden tartozik például a varsói hónapokba, hogy nem fér bele 50 vagy 100 flekkbe. Nem tudom belezsúfolni.

Mi volt a fontos? A szél, ahogy csípte az arcomat a megállóban? Nem jött a 15-ös villamos. A kávé? Harminczlotyba került a Victoria Hotelben. A múlt idő? Egyszerű volt – az orosz mintájára. Ma nehezen boldogulok vele. Milyen mintát használjak most a múlt időhöz?” Nagyon egyszerű, kopár, dísztelen mondatok. Az úgynevezett költői jelzőket hiába keresném. Nincsenek metaforák. Minden személy, holt és élő, valóságos. A saját nevükön szerepelnek. Ottlik írja valahol, jó, ha a prózáiról arról ír, amit ismer. Mert akkor nem születnek rossz mondatok: „A parton jellegzetes öltözkűkben sétálgattak a bennszülöttek”, például. Szerb János, ha élne, nem neheztelne Györe Balázusra, mint akkor, 1972-ben. „Egyik versem miatt neheztelt (kijelentem, jogosan), amiben olyasmiről írtam, amit nem éltem át.” A Szerb Jánosról szóló írás végén közli, hogy szereplői nem költött alakok. „Mindegyikük főszereplő. Nemcsak ezeken a lapokon van illetőségük és személyiségük, hanem a valóságban is éltek, élnek és élni fognak örökké.”

Ügyetlenség, tudom: idézem és utánzom a mondatait, kritika helyett. Szívesen idemácsolnám a könyvet. Nincs időm. Nincs hely. Nem férnének el az Ottlikot idéző csendek, elhallgatások. Nincs elég helyük. Dolgom van. Lapzárta van. Balázs, a Szerb Antalnénál tett látogatása végén, megpróbálta megkeresni azt a kerek kis asztalt, amin a barátjával kártyázott. Nem találta. Talán nem veszik minden el. A dolgok néha megmaradnak. Talán elértéktelenednek, de nem tűnnek el.

„Amikor 1977 júniusában hazajöttem Varsóból, magammal hoztam a megtakarított pénzem: néhány ezer zlotyot. Az a pénz mára teljesen elértéktelenedett. A lányom elkérte tőlem. Odaadtam neki. Hadd játsszon vele.” – fejezi be Györe Balázs a könyvét.

1992. október 27-én nagyon elhúzódott az írók közgyűlése. Sokáig számlálták a neveket az összefirkált papírlapokon. Már nem tudtunk elmenni az Astoriába. Késő volt, fáradtak voltunk. A jövő héten? – kérdeztem Balázstól. Jövő kedden, Astoria, kilenckor, írta fel gondosan, egy darab papírra. Talán, hogy megmaradjon.

BÖRÖCZ ANDRÁS: AKVARELL